

Středověké hornictví a hutnictví na Přísečnicku ve středním Krušnohoří

Mittelalterlicher Bergbau und Hüttenwesen in der Region Preßnitz im mittleren Erzgebirge

von Kryštof Derner

mit Beiträgen von

Michaela Balášová, Petr Bohdál, Jan Buda, Ivonne Burghardt,
Jiří Crkal, Eva Černá, Petr Hrubý, Petr Kočár, Romana Kočárová,
Roman Křivánek, Šárka Křížová, René Kyselý, Petr Lisek, Libor Petr,
Jitka Steßl und Vladimír Šrein

Obsah / Inhalt

REGINA SMOLNIK

Zum Geleit	11
Úvodní slovo	12

CHRISTIANE HEMKER

Vorwort	13
Předmluva	14

KRYŠTOF DERNER

Předmluva	15
Vorwort	17

PETR LISSEK A KRYŠTOF DERNER

Cesta k archeologickému výzkumu středověkého hornictví v českém Krušnohoří a projekt ArchaeoMontan	20

PETR LISSEK UND KRYŠTOF DERNER

<i>Der Weg zur archäologischen Erforschung des mittelalterlichen Bergbaus im böhmischen Erzgebirge und das Projekt ArchaeoMontan</i>	24

1. PŘÍRODNÍ PODMÍNKY A SÍDELNĚ-HISTORICKÝ KONTEXT STŘEDOVĚKÉHO HORNICTVÍ NA PŘÍSEČNICKU NATURRAUM UND SIEDLUNGSGESCHICHTLICHE ZUSAMMENHÄNGE DES MITTELALTERLICHEN BERGBAUS IN DER REGION PRESSNITZ	29

PETR HRUBÝ

1.1. Středověká těžba stříbrnosných rud ve 13. a 14. století na českém území	31
1.1.1. České stříbrnorudné hornictví v evropském kontextu ..	31
1.1.2. V předvečer stříbrné horečky a nejasné počátky těžby polymetalických rud	32
1.1.3. „ <i>Ingentes divicias ex auri et argenti fodinis</i> “: Krušné hory, nebo stále Českomoravská vrchovina?	34
1.1.4. Změny v organizaci hornictví na sklonku Přemyslovy vlády a otázka českých Krušných hor	35
1.1.5. „Zlá léta“, „sběh ke Kutné“ a úpadek starých důlních středisek v první polovině 14. století	36
1.1.6. Doly, hutě, krajina	37

PETR HRUBÝ

1.1. <i>Mittelalterlicher Bergbau der silberhaltigen Erze im</i>	

13. und 14. Jahrhundert auf böhmischem Gebiet ..	37
1.1.1. <i>Böhmischer Silberbergbau im europäischen Kontext</i>	37
1.1.2. <i>Am Vorabend des Silberfiebers und unklare Anfänge der Gewinnung von polymetallischen Erzen</i>	39
1.1.3. „ <i>Ingentes divicias ex auri et argenti fodinis</i> “: <i>Erzgebirge, oder immer noch Böhmischo-Mährische Höhe?</i>	42
1.1.4. <i>Änderungen in der Organisation des Bergwesens am Ende der Herrschaft von Ottokar II. und die Frage des böhmischen Erzgebirges</i>	43
1.1.5. „ <i>Böse Jahre</i> “, <i>„Zulauf zur Kutte“</i> und der Niedergang alter Bergzentren in der ersten Hälfte des 14. Jahrhunderts	44
1.1.6. <i>Bergwerke, Hütten und Landschaft</i>	45

PETR KOČÁR, LIBOR PETR A ROMANA KOČÁROVÁ

1.2. Změny vegetace v hornickém revíru Přísečnice ...	47
1.2.1. Úvod	47
1.2.2. Historie výzkumu	47
1.2.3. Zájmové území	47
1.2.4. Metodika	48
1.2.5. Výsledky a interpretace	49
1.2.5.1. Černý Potok	49
1.2.5.2. Dolina I	51
1.2.5.3. Dolina II	53
1.2.5.4. Kovářská	56
1.2.5.5. Přísečnice	58
1.2.5.6. Výsluní	59
1.2.6. <i>On site</i> analýzy: Kremsiger a Starý zámek	63
1.2.7. Antrakologická analýza milířů	64
1.2.8. Diskuze – srovnání lokalit	64
1.2.9. Závěr	66

PETR KOČÁR, LIBOR PETR UND ROMANA KOČÁROVÁ

1.2. <i>Vegetationswandel im Bergrevier Preßnitz</i>	67
1.2.1. <i>Einleitung</i>	67
1.2.2. <i>Forschungsgeschichte</i>	67
1.2.3. <i>Untersuchungsgebiet</i>	67
1.2.4. <i>Methodik</i>	68
1.2.5. <i>Ergebnisse und Interpretationen</i>	69
1.2.5.1. Černý Potok	69
1.2.5.2. Dörsdorf I (Dolina I)	69
1.2.5.3. Dörsdorf II (Dolina II)	71

1.2.5.4.	<i>Schmiedeberg (Kovářská)</i>	71
1.2.5.5.	<i>Preßnitz (Přísečnice)</i>	72
1.2.5.6.	<i>Sonnenberg (Výsluní)</i>	73
1.2.6.	<i>On site-Analysen: Kremsiger und Altes Schloss (Starý zámek)</i>	74
1.2.7.	<i>Anthrakologische Analyse der Kohlenmeiler</i>	75
1.2.8.	<i>Diskussion – Vergleich der Fundstellen</i>	75
1.2.9.	<i>Fazit</i>	77

PETR BOHDÁLEK, VLADIMÍR ŠREIN A JAN BUDA

1.3.	Geologické poměry a ložiska přísečnické oblasti ..	79
1.3.1.	Úvod	79
1.3.2.	Geologická charakteristika Krušných hor	79
1.3.3.	Geologické poměry Přísečnicka	82
1.3.4.	Skarnová ložiska	82
1.3.4.1.	Severní skarnový pruh	84
1.3.4.1.1.	Kremsiger Gebirge	84
1.3.4.1.2.	Ostatní ložiska severního skarnového pruhu	86
1.3.4.2.	Skarny v oblasti kovářsko-halžské vrásky	87
1.3.4.2.1.	Důl Fischer	87
1.3.4.2.2.	Skarnová ložiska v oblasti Orpusu	87
1.3.4.2.3.	Ložisko Mědník (Kupferhügel)	88
1.3.4.2.4.	Skarny v oblasti Vysokého kamene (Hohenstein)	88
1.3.4.2.5.	Shrnutí	88
1.3.5.	Hydrotermální žilná ložiska s Ag mineralizací	89
1.3.5.1.	Přísečnice	90
1.3.5.2.	Vejprty	92
1.3.5.3.	Mědník	92
1.3.5.4.	Shrnutí	92

PETR BOHDÁLEK, VLADIMÍR ŠREIN A JAN BUDA

1.3.	Geologische Verhältnisse und Lagerstätten der Region Preßnitz	93
1.3.1.	<i>Anleitung</i>	93
1.3.2.	<i>Geologische Charakteristik des Erzgebirges</i>	93
1.3.3.	<i>Geologische Verhältnisse der Region Preßnitz</i>	95
1.3.4.	<i>Skarnlagerstätten</i>	96
1.3.4.1.	<i>Nördlicher Skarnstreifen</i>	97
1.3.4.1.1.	<i>Kremsiger Gebirge</i>	97
1.3.4.1.2.	<i>Sonstige Lagerstätten des nördlichen Skarnstreifens</i>	99
1.3.4.2.	<i>Skarne im Gebiet der Schmiedeberg-Hals-Falte</i>	100
1.3.4.2.1.	<i>Grube Fischer</i>	100
1.3.4.2.2.	<i>Skarnlagerstätten im Gebiet des Orpus</i>	100
1.3.4.2.3.	<i>Lagerstätte Kupferhügel</i>	101
1.3.4.2.4.	<i>Skarne im Gebiet Hohenstein</i>	101
1.3.4.2.5.	<i>Zusammenfassung</i>	102
1.3.5.	<i>Hydrothermale Ganglagerstätten mit Ag-Mineralisierung</i>	102
1.3.5.1.	<i>Preßnitz</i>	103
1.3.5.2.	<i>Weipert</i>	105
1.3.5.3.	<i>Kupferberg</i>	105

1.3.5.4.	<i>Zusammenfassung</i>	105

JIŘÍ CRKAL

1.4.	Počátky vrcholně středověkého osídlení Krušných hor mezi Kadaní a Přísečnicí	107
1.4.1.	Postup osídlení	107
1.4.2.	Nositelé kolonizace – král a šlechta	112
1.4.3.	Správní centra	115
1.4.4.	Závěr	117

JIŘÍ CRKAL

1.4.	Die Anfänge der spätmittelalterlichen Besiedlung des Erzgebirges zwischen Kaaden und Preßnitz	118
1.4.1.	<i>Siedlungsvorgang</i>	118
1.4.2.	<i>Landesausbauträger – der König und der Adel</i>	122
1.4.3.	<i>Verwaltungszentren</i>	126
1.4.4.	<i>Fazit</i>	127

KRYŠTOF DERNER

1.5.	Středověké dolování v Krušných horách nad Kadaní	129

KRYŠTOF DERNER

1.5.	Mittelalterlicher Bergbau im Erzgebirge oberhalb von Kaaden	132

2.	MONTÁNNĚ ARCHEOLOGICKÝ VÝZKUM MONTANARCHÄOLOGISCHE UNTERSUCHUNGEN	137

JIŘÍ CRKAL S PŘÍSPĚVKEM RENÉ KYSELÉHO

2.1.	Středověké hutnictví a hamernictví na Přísečnicku	139
2.1.1.	Úvod	139
2.1.2.	Přehled jednotlivých lokalit	139
2.1.2.1.	Hamerský potok – Dolina a Orpus	139
2.1.2.1.1.	Dolina	141
2.1.2.1.2.	Dolina – <i>Hammerle</i>	142
2.1.2.1.3.	Orpus – přehradní nádrž	143
2.1.2.1.4.	Orpus – <i>Gabriela</i>	144
2.1.2.1.5.	Orpus – <i>Maria Trost</i>	144
2.1.2.2.	Přísečnice – město Přísečnice, Kryštofovy Hamry a Schmalzgrube	145
2.1.2.2.1.	Přísečnice – okolí kostela sv. Mikuláše	146
2.1.2.2.2.	Přísečnice – <i>Schöne Maria</i>	147
2.1.2.2.3.	Přísečnice – místní část <i>Na Dvoře</i>	148
2.1.2.2.4.	Přísečnice – vrch <i>Hájíště</i>	148
2.1.2.2.5.	Kryštofovy Hamry	148
2.1.2.2.6.	Schmalzgrube	150
2.1.2.3.	Černá voda – Kovářská, Starý zámek, Pleil a Sorgental (Černý Potok), Jöhstadt – Schlössel	150

2.1.3.4.	<i>Ergebnisse der Prospektion in unmittelbarer Umgebung</i>	212	2.2.7.3.2.	Stavební kování	289
2.1.3.4.1.	<i>Die benachbarten montanen Relikte</i>	212	2.2.7.3.3.	Doklady využívání koňské síly	291
2.1.3.4.2.	<i>Kunstgräben</i>	212	2.2.7.3.4.	Zemědělské nářadí	295
2.1.3.4.3.	<i>Meilerplätze</i>	212	2.2.7.3.5.	Řemeslnické nástroje a militária	295
2.1.3.4.4.	<i>Belege von Agraraktivitäten</i>	212	2.2.7.3.6.	Mobiliář usedlosti a osobní vybavení	295
2.1.3.4.5.	<i>Alte Verbindungen und der Ursprung der verarbeiteten Erze</i>	213	2.2.7.3.7.	Bliže neurčené výrazné nálezy	297
2.1.3.5.	<i>Altes Schloss – Zusammenfassung</i>	214	2.2.7.4.	Předměty z barevných kovů	297
2.1.4.	<i>Zusammenfassung</i>	215	2.2.7.5.	Předměty ze skla (Eva Černá, Šárka Křížová)	297
	KRYŠTOF DERNER S PŘÍSPĚVKY JIŘÍHO CRKALA, EVY ČERNÉ, PETRA KOČÁRA, ROMANY KOČÁROVÉ, ROMANA KŘIVÁNKA, ŠÁRKY KŘÍŽOVÉ, RENÉHO KYSELÉHO A VLADIMÍRA ŠREINA		2.2.7.6.	Předměty z kamene	298
2.2.	Hornické sídliště na Kremsigeru	217	2.2.7.7.	Metalurgický a kovářský odpad (Kryštof Derner, Vladimír Šrein)	299
2.2.1.	Poloha a název (Jiří Crkal)	217	2.2.7.7.1.	Strusky	299
2.2.2.	Těžné rudy	218	2.2.7.7.2.	Klejt	301
2.2.3.	Historie těžby na Kremsigeru (Jiří Crkal, Kryštof Derner)	220	2.2.7.7.3.	Arsen-niklové slitky (tzv. míšeň)	303
2.2.4.	Strategie a průběh výzkumu	223	2.2.7.7.4.	Měď	303
2.2.5.	Nedestruktivní výzkum	229	2.2.7.7.5.	Kamínek	304
2.2.5.1.	Geodeticko-topografický průzkum	229	2.2.7.7.6.	Nátavy na keramice	304
2.2.5.2.	Geofyzikální průzkum (Roman Křivánek)	231	2.2.8.	Ekofakty	307
2.2.5.2.1.	Podmínky měření	231	2.2.8.1.	Zvířecí kosti (René Kyselý)	307
2.2.5.2.2.	Metody	233	2.2.8.2.	Analýza uhlíků (Petr Kočár, Romana Kočárová)	315
2.2.5.2.3.	Příklady výsledků	234	2.2.9.	Radiokarbonová datace	316
2.2.5.2.4.	Zhodnocení efektivity a výsledků průzkumu	239	2.2.10.	Výsledky výzkumu	316
2.2.5.3.	Průzkum detektorem kovů	240	2.2.10.1.	Rozsah a uspořádání sídliště	316
2.2.5.4.	Mikrosondáže a vrty	240	2.2.10.2.	Domy	319
2.2.6.	Odkryv	242	2.2.10.3.	Obyvatelé	324
2.2.6.1.	Domy	242	2.2.10.4.	Těžba, úprava rud, prubířství, otázka hutnictví	324
2.2.6.2.	Stratigrafie, rozsah osídlení	253	2.2.10.5.	Datace	327
2.2.6.3.	Vodní kanál	257	2.2.10.6.	Kremsiger jako město?	327
2.2.6.4.	Těžba	257		KRYŠTOF DERNER MIT BEITRÄGEN VON JIŘÍ CRKAL, EVA ČERNÁ, PETR KOČÁR, ROMANA KOČÁROVÁ, ROMAN KŘIVÁNEK, ŠÁRKA KŘÍŽOVÁ, RENÉ KYSELÝ UND VLADIMÍR ŠREIN	
2.2.6.5.	Úprava rud suchou cestou	260	2.2.	Die Bergbausiedlung auf Kremsiger	329
2.2.6.6.	Pyrotechnologická zařízení a jejich geochemická analýza	261	2.2.1.	<i>Lage und Benennung (Jiří Crkal)</i>	329
2.2.7.	Artefakty	265	2.2.2.	<i>Gewonnene Erze</i>	330
2.2.7.1.	Keramika	265	2.2.3.	<i>Geschichte des Bergbaus auf Kremsiger (Jiří Crkal, Kryštof Derner)</i>	330
2.2.7.1.1.	Keramické řady a třídy	265	2.2.4.	<i>Strategie und Verlauf der Untersuchungen</i>	332
2.2.7.1.2.	Typy nádob	280	2.2.5.	<i>Nichtdestruktive Untersuchung</i>	334
2.2.7.1.3.	Okraje	283	2.2.5.1.	<i>Geodätisch-topografische Untersuchung</i>	334
2.2.7.1.4.	Dna, ucha	285	2.2.5.2.	<i>Geophysikalische Untersuchung (Roman Křivánek)</i>	335
2.2.7.1.5.	Výzdoba	285	2.2.5.2.1.	<i>Messbedingungen</i>	335
2.2.7.1.6.	Technologické stopy	286	2.2.5.2.2.	<i>Methoden</i>	335
2.2.7.1.7.	Datace sídliště jako celku podle keramiky	287	2.2.5.2.3.	<i>Beispiele der Ergebnisse</i>	336
2.2.7.1.8.	Otázka keramických skupin a výrobních okruhů	288	2.2.5.2.4.	<i>Auswertung der Effektivität und der Untersuchungsergebnisse</i>	337
2.2.7.2.	Mazanice	288	2.2.5.3.	<i>Metalldetektoruntersuchung</i>	338
2.2.7.3.	Předměty ze železa	289	2.2.5.4.	<i>Mikrosondagen und Bohrungen</i>	338
2.2.7.3.1.	Hornické nástroje	289	2.2.6.	<i>Freilegung</i>	338

2.3.2.	<i>Siedlungsspuren auf dem Hohenstein (Vysoký kámen), Katastergebiet Unterhals (Dolní Halže) (Jiří Crkal, Kryštof Derner)</i>	391	3.1.1.	Úvod	415
2.3.2.1.	<i>Lage und Geschichte</i>	391	3.1.2.	Okolnosti vydání listiny	416
2.3.2.2.	<i>Beschreibung des Schnittes</i>	391	3.1.3.	Příjemci listiny – páni ze Šumburka	417
2.3.2.3.	<i>Funde</i>	391	3.1.4.	Předmět listinného privilegia	418
2.3.2.3.1.	<i>Keramik</i>	391	3.1.5.	Závěr	421
2.3.2.3.2.	<i>Tierknochen</i>	391			
2.3.2.4.	<i>Radiokarbondatierung</i>	392		MICHAELA BALÁŠOVÁ UND IVONNE BURGHARDT	
2.3.2.5.	<i>Zusammenfassung</i>	392	3.1.	Eine unbekannte Urkunde aus dem Jahr 1339 als ältester schriftlicher Nachweis von Silberbergbau im böhmischen Erzgebirge	421
2.3.3.	<i>Tatsächliche oder scheinbare Absenz weiterer Bergbausiedlungen? (Kryštof Derner)</i>	392	3.1.1.	Einleitung	421
	VLADIMÍR ŠREIN		3.1.2.	Historischer Kontext der Urkundenausstellung	422
2.4.	Analýzy strusek	395	3.1.3.	Die Empfänger der Urkunde – die Herren von Schönburg	423
2.4.1.	Úvod	395	3.1.4.	Inhalt des urkundlichen Privilegs	424
2.4.2.	Metodika	395	3.1.5.	Fazit	425
2.4.3.	Výsledky podle jednotlivých lokalit	397	3.1.6.	Edice / Edition	426
2.4.3.1.	Černý Potok a Dolina	397		JITKA STESSL	
2.4.3.2.	Přísečnice – <i>Schöne Maria I a II</i>	398	3.2.	Pramenná základna referenčního území	429
2.4.3.3.	Kremsiger	400	3.2.1.	Úvod	429
2.4.3.4.	Rusová	402		JITKA STESSL	
	VLADIMÍR ŠREIN		3.2.	Quellen des Referenzgebietes	430
2.4.	Analyse der Schlacken	408	3.2.1.	Einleitung	430
2.4.1.	Einleitung	408	3.2.2.	Edice / Edition	431
2.4.2.	Methodik	408		Závěrem	447
2.4.3.	Ergebnisse nach einzelnen Lokalitäten	408		Schlusswort	450
2.4.3.1.	Černý Potok und Dolina (Dörnsdorf)	408		Přílohy / Anhang	
2.4.3.2.	Preßnitz – <i>Schöne Maria I und II</i>	409		Literatura / Literatur	455
2.4.3.3.	Kremsiger	410		Slovníček odborných výrazů	471
2.4.3.4.	Rusová (Reichsdorf)	411		Fachwörterbuch	479
3.	EDICE PÍSEMNÝCH PRAMENŮ			Seznam zkratk / Abkürzungsverzeichnis	489
	EDITION DER SCHRIFTLICHEN QUELLEN	413		Soupis obrázků / <i>Abbildungsnachweis</i>	491
	MICHAELA BALÁŠOVÁ A IVONNE BURGHARDT			K tématu ArchaeoMontan od roku 2011 vyšlo / <i>Zu dem Thema Montanarchäologie sind seit 2011 erschienen</i> ...	493
3.1.	Neznámá listina z roku 1339 jako nejstarší písemný doklad o těžbě stříbra v českém Krušnohoří	415			

Zum Geleit

Dank des am 1. September 2015 begonnenen zweiten ArchaeoMontan-Projektes konnte die länderübergreifende Zusammenarbeit zur Erforschung des mittelalterlichen Bergbaus in Böhmen und Sachsen erfolgreich fortgesetzt werden. Viele Vorhaben wurden weitergeführt und neue initiiert. Lagen für die sächsische Seite des Erzgebirges mit den Arbeiten Wolfgang Schwabenickys und den Neuentdeckungen im Osterzgebirge bereits wegweisende Untersuchungen zum mittelalterlichen Bergbau vor, so fehlten solche bis vor Kurzem für den böhmischen Teil. Die Untersuchungen der im Projektverlauf entdeckten Fundstellen des Altbergbaus im Erzgebirge konnten durch ein breites naturwissenschaftliches Methodenspektrum mit neuen methodischen Ansätzen flankiert werden.

Es ist Kryštof Derner vom Projektpartner Institut für archäologische Denkmalpflege Nordwestböhmens in Most und seinen Kollegen zu verdanken, dass nun erstmals auch für das böhmische Erzgebirge eine umfassende montanarchäologische Studie vorgelegt werden kann. Den Schwerpunkt bilden die Untersuchungen der Relikte des Altbergbaus in der Preßnitzer Region mit der wiederentdeckten Bergbausiedlung auf dem Kremsiger und der Gegend um die alte Königsstadt Kaaden an der Eger. Die Beiträge behandeln die montanarchäologische und siedlungshistorische Thematik, aber es werden auch vegetationsgeschichtliche sowie geologische und archäometrische Fragestellungen beleuchtet und die Ergebnisse dieser Forschungen vorgestellt. Von großem Mehrwert sind dabei der gezielt interdisziplinäre Ansatz des Projektes und die daraus resultierende kooperative und sich in idealer Weise

ergänzende Zusammenarbeit von Fachkollegen aus ganz verschiedenen Wissenschaftsdisziplinen. Solche komplexen und innovativen Projekte sind nicht nur ein Gewinn für die Montanarchäologie, sondern für die gesamte Erzgebirgsregion.

Das ArchaeoMontan-Projekt hatte sich die Betrachtung ausgewählter Referenzregionen unter genau definierten Fragestellungen zur Aufgabe gemacht. Es endete im August 2018. Die Erforschung des mittelalterlichen Bergbaus im Erzgebirge ist damit nicht abgeschlossen. Viele Fragen warten noch auf ihre Antworten und ohne Zweifel kennen wir für Sachsen und Böhmen bisher nur einen winzigen Bruchteil der montanarchäologischen Überlieferung. Die erfolgreiche länderübergreifende Zusammenarbeit zwischen tschechischen und deutschen Partnern wird die Grundlage für weitere gemeinsame Untersuchungen bilden. Ich danke den Autorinnen und Autoren für ihre Beiträge. Eingeschlossen seien hier alle, die an der Realisierung dieser Publikation beteiligt waren. Ganz besonders danke ich Kryštof Derner und Petr Lissek vom Institut für archäologische Denkmalpflege Nordwestböhmens und seinen Kollegen in Most. Abschließend möchte ich dem gesamten ArchaeoMontan-Team in Dresden unter Leitung von Christiane Hemker sowie den Projektpartnern in Deutschland und der Tschechischen Republik für die beeindruckende Arbeit danken, die im zweiten ArchaeoMontan-Projekt seit dem 1. September 2015 geleistet wurde.

Dresden, im August 2018

*Regina Smolnik
Landesarchäologin*